

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA BULLING HOLATLARINING PSIXOLOGIK SABABLARI VA DIAGNOSTIK MEZONLARI

Darvishxojayev Xasan Abdulxakimovich

University of Business and Science "Pedagogika va psixologiya" kafedrası
o`qituvchisi xasandarvishxojayev@gmail.com

Matvaliyeva Umidaxon Baxodirjon qizi

University of Business and Science Psixologiya yo`nalishi talabasi

Annotatsiya: *Maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilari orasida bulling (maktab zo'ravonligi) hodisasining kelib chiqish sabablari va uni aniqlashning psixodiagnostik usullari tadqiq etiladi. Tadqiqotda oilaviy muhit, empatiya tanqisligi va ijtimoiy rollarning noto'g'ri taqsimlanishi kabi omillar tahlil qilingan. Shuningdek, o'qituvchi va psixologlar uchun bullingni erta bosqichda aniqlash mezonlari va metodik tavsiyalar keltirilgan.*

Kalit so'zlar: *bulling, agressiya, viktimallik, boshlang'ich sinf, sotsiometriya, empatiya, psixodiagnostika.*

KIRISH

Boshlang'ich maktab davri bolaning ijtimoiy olam bilan ilk jiddiy to'qnashuv davridir. Bu davrda shakllanadigan shaxslararo munosabatlar bolaning kelajakdagi o'z-o'zini baholashi va ijtimoiy adaptatsiyasiga poydevor bo'ladi. Bulling — shunchaki bolalar o'rtasidagi janjal emas, balki bir tomonning ustunligi bilan xarakterlanadigan tizimli ruhiy yoki jismoniy tazyiqdir. Bulling uchburchagi (Tajovuzkor – Jabrlanuvchi – Kuzatuvchi) shakllanishida quyidagi omillar hal qiluvchi rol o'ynaydi:

➤ Oilaviy omillar: Ota-ona tomonidan ko'rsatiladigan agressiv model yoki, aksincha, o'ta g'amxo'rlik (giperopeka) natijasida bolada himoyasizlik hissi shakllanishi.

➤ Empatiya tanqisligi: Boshqalarning hissiyotlarini tushunish va his qilish qobiliyatining pastligi tajovuzkorning o'z harakatlaridan pushaymon bo'lmasligiga olib keladi.

➤ O'z-o'zini baholash: Tajovuzkorlarda ko'pincha "shishirilgan" yoki o'ta past o'z-o'zini baholash kuzatiladi (ular boshqalarni kamsitish orqali o'zlarini tiklashga urinishadi).

Diagnostika jarayonida o'quvchilarni uchta asosiy guruhga ajratish va ularning o'ziga xos xususiyatlarini o'rganish lozim:

Guruhlar	Psixologik portreti	Diagnostik belgilari
Tajovuzkor (Buller)	Dominantlikka intiluvchi, impulsiv, jismoniy baquvvat.	Qoidalarga bo'ysunmaslik, boshqalarni ayblash.
Jabrlanuvchi (Jabrdiydalar)	Sezgir, introvert, o'ziga ishonchsiz, "boshqacha" (tashqi ko'rinish yoki xulq).	Izolyatsiya, kutilmagan qo'rquv, dars qoldirish.
Kuzatuvchilar	Qo'rquv ostidagi ko'pchilik, passiv	Aralashishdan qo'rqish,

	ishtirokchilar.	aybdorlik hissi.

Bullingni yashirin bosqichda aniqlash uchun quyidagi asbob-uskunalar majmuasidan foydalanish tavsiya etiladi:

1. Sotsiometriya (Dj. Moreno): Sinfidagi norasmiy yetakchilar va "chetlatilgan" bolalarni aniqlash.

2. Lusher rangli testi: Bolaning umumiy emotsional fonini va yashirin xavotirini aniqlash.

3. Proyektiv metodikalar: "Mavjud bo'lmagan hayvon", "Oila rasmi" orqali ichki agressiya yoki qo'rquvni tahlil qilish.

4. Olveus so'rovnomasi: Bulling chastotasi va turlarini (verbal, kiber, jismoniy) o'rganish.

Xulosa

Boshlang'ich sinflarda bullingni bartaraf etish uchun faqat tajovuzkor bilan ishlash yetarli emas. Butun sinf iqlimini o'zgartirish zarur:

✓ "Empatiya darslari": Bolalarga bir-birining his-tuyg'ularini tushunishni o'rgatish.

✓ Monitoring: Tanaffuslar va darsdan tashqari vaqtlarda nazoratni kuchaytirish.

✓ Hamkorlik: Ota-onalar bilan "Zidiyatsiz muhit" memorandumlarini imzolash.

Maktab sog'lom ijtimoiy poligon bo'lishi kerak, u yerda bola zo'ravonlikni emas, balki konstruktiv muloqotni o'rganadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Olveus D. Bullying at School: What We Know and What We Can Do. Oxford: Blackwell, 1993.

2. Bojovich L. I. Lichnost i eyo formirovanie v detskom vozraste. M.: Pedagogika, 1989.

3. Darvishxojayev X.A. Yoshlar orasida emotsional intellektni rivojlantirishning psixologik asoslari. Maktabgacha va maktab ta'limi. 2025-yil, № 12., 3316-3320.

4. To'xtayeva M. M. Maktabgacha va kichik maktab yoshidagi bolalarda bulling muammosi. Toshkent, 2020.

5. Panfilova A. P. Diagnostika mejlichnostnix otnosheniy v mladshix klassax. M.: Rech, 2015.